

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 25. VI 2026. именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидата Ацлана Куртановића под називом „ВЕЗА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА И СУБЈЕКТИВНОГ БЛАГОСТАЊА КОД БОШЊАКА У СРБИЈИ”. Комисија је прегледала достављену докторску дисертацију и подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основне информације о кандидату и дисертацији

Ацлан Куртановић рођен је 20. фебруара 1998. године у Новом Пазару, где је завршио Основну школу „Братство” и средњу Економско-трговинску школу. Током основног и средњошколског образовања био је добитник више награда и признања, као и државних стипендија. Основне студије психологије уписао је 2016. године на Државном универзитету у Новом Пазару и завршио их у року. Мастер студије психологије на истом универзитету уписао је 2020. године и такође их завршио у року. Докторске студије психологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписао је 2021. године.

Од 2021. године кандидат је запослен на Државном универзитету у Новом Пазару, најпре у звању демонстратора, затим сарадника у настави, а потом и у звању асистента. Аутор је и коаутор пар научних радова у домаћим и међународним часописима. Члан је међународног COST пројекта Европске комисије CA23129 – Peace Research Community Europe. Наведени подаци показују да је кандидат током досадашњег школовања и професионалног ангажмана развијао компетенције релевантне за област психологије, а посебно за теме идентитета, мањинских група и социјално-психолошких чинилаца благостања.

Докторска дисертација кандидата Ацлана Куртановића под насловом „Веза етничког идентитета и субјективног благостања код Бошњака у Србији” израђена је под менторством др Небојше Петровића, редовног професора Филозофског факултета Универзитета у Београду. У саставу комисије су др Ана Пешикан, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду, др Никола Петровић, доцент Филозофског факултета Универзитета у Београду, и др Јасна Милошевић Ђорђевић, редовни професор Факултета за медије и комуникације Универзитета Сингидунум.

Дисертација је израђена у области психологије, у ужој научној области социјалне психологије. Рукопис има 120 страна са уводним странама, односно 109 страна нумерисаног текста, укључујући прилоге и изјаве. Основни текст обухвата теоријски увод,

методолошки део, приказ психометријских карактеристика примењених инструмената, резултате, дискусију, ограничења истраживања и закључак. Дисертација садржи 16 табела, 15 слика, списак литературе са 95 библиографских јединица, као и прилоге у којима су приказани етичко одобрење и коришћени упитници.

Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације јесте испитивање односа између етничког идентитета и субјективног благостања код припадника бошњачке националне мањине у Републици Србији. Рад полази од чињенице да су етнички идентитет и субјективно благостање у савременој социјалној психологији релевантни и теоријски добро утемељени конструкти, али да њихов међусобни однос није довољно истражен у конкретном контексту Бошњака у Србији. Посебна вредност теме огледа се у томе што се не задржава на општем питању интензитета етничке идентификације, већ га повезује са искуствима дискриминације, учешћем у културним праксама, емоционалном везаношћу за групу, социодемографским карактеристикама и типом локалне средине у којој испитаници живе.

Теоријски оквир дисертације обухвата класичне и савремене приступе идентитету. Кандидат разматра развојне приступе идентитету, пре свега Ериксонову теорију психосоцијалног развоја и Маршин модел статуса идентитета, као и социјално-психолошке приступе, посебно Теорију социјалног идентитета Тајфела и Тарнера. У оквиру ужег фокуса на етнички идентитет, рад се ослања на моделе Џин Фини и савремена схватања етничког идентитета као мултидимензионалног конструкта који укључује когнитивне, афективне и бихејвиоралне компоненте. Субјективно благостање је у раду схваћено као конструкт који обухвата когнитивну процену живота, пре свега задовољство животом, и афективне компоненте, односно позитивни и негативни афект.

Основни циљ дисертације био је да се емпиријски испита како су различите димензије етничког идентитета повезане са субјективним благостањем Бошњака у Србији и под којим условима етнички идентитет делује као психолошки ресурс, а под којим условима може бити повезан са нижим благостањем. Из тог општег циља изведени су посебни истраживачки задаци: анализа начина на који Бошњаци у Србији доживљавају свој етнички идентитет; испитивање перцепције и искустава дискриминације; процена нивоа субјективног благостања; испитивање повезаности етничког идентитета и благостања и разматрање улоге социокултурних и социодемографских фактора у тим односима.

Оригиналност дисертације огледа се пре свега у томе што кандидат однос етничког идентитета и субјективног благостања не посматра на општем и декларативном нивоу, већ га емпиријски испитује у конкретном мањинском контексту код Бошњака у Републици Србији. На тај начин рад повезује две важне, али у домаћој психологији недовољно интегрисане истраживачке области: социјално-психолошко проучавање етничког идентитета и психологију субјективног благостања. Посебна вредност истраживања лежи у томе што се етнички идентитет не третира као једнодимензионална припадност групе,

већ као сложен конструкт који обухвата когнитивне, афективне и бихејвиоралне аспекте, од свести о припадности и емоционалне везаности за групу, до учешћа у културним праксама и доживљаја дискриминације.

Значај ове дисертације за развој научне мисли произлази из чињенице да она доприноси прецизнијем разумевању услова под којима етнички идентитет може представљати психолошки ресурс, а под којима може бити повезан са искуствима угрожености, дискриминације и нижег субјективног благостања. У том смислу, рад превазилази поједностављено схватање етничког идентитета као искључиво заштитног или искључиво проблематичног фактора. Насупрот томе, дисертација показује да његови ефекти зависе од структуре самог идентитета, претходних социјалних искустава, степена укључености у културне праксе, емоционалне повезаности са групом, као и од ширег социјалног и просторног контекста у којем појединац живи.

Научна релевантност рада посебно је видљива у томе што се истраживање бави популацијом која је у домаћој емпиријској психологији релативно ретко била предмет систематског испитивања. Испитивање Бошњака у Србији омогућава да се општи модели етничког идентитета и субјективног благостања провере у специфичном друштвеном контексту, обележеном мањинским статусом, културном посебношћу, различитим локалним срединама и могућим искуствима дискриминације. Тиме дисертација не доприноси само локалном разумевању положаја једне националне мањине, већ и широј социјално-психолошкој расправи о односу групне припадности, социјалног признања и психолошког функционисања.

Практични значај дисертације произлази из могућности да њени налази буду корисни у областима интеркултурног образовања, мањинских политика, превенције дискриминације и осмишљавања мера које јачају осећај припадности, социјалне укључености и психолошког благостања припадника мањинских заједница. На тај начин дисертација има вредност не само као академски рад из области социјалне психологије, већ и као емпиријски заснован прилог разумевању односа између идентитета, друштвеног положаја и квалитета живота у мултиетничком друштву.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У истраживању је постављено пет основних хипотеза. Прва хипотеза полазила је од претпоставке да однос етничког идентитета и субјективног благостања зависи од претходних искустава испитаника: код оних са позитивним искуствима етнички идентитет треба да буде повезан са вишим субјективним благостањем, док код испитаника који имају негативна искуства, посебно искуства дискриминације, треба очекивати ниже субјективно благостање. Добијени налази подржали су ову хипотезу. Етнички идентитет се показао као потенцијални извор припадности, самопоштовања и позитивног афективног доживљаја, али се дискриминација и негативна перцепција сопственог етничког положаја повезују са вишим негативним афектом и нижим задовољством животом.

Друга хипотеза односила се на позитивну повезаност између укључености у традиционалне културне праксе Бошњака и субјективног благостања. И ова хипотеза је добила емпиријску подршку. Укљученост у културне праксе показала се као значајна компонента одржавања групне припадности и као индиректан механизам кроз који се позитивна перцепција етничког идентитета повезује са вишим позитивним афектом и задовољством животом.

Трећа хипотеза предвиђала је да ће испитаници који исказују виши степен емоционалне повезаности са сопственом етничком групом имати више субјективно благостање. Резултати су у складу са овом претпоставком. Емоционална повезаност са групом показала се као важан афективни аспект етничког идентитета, повезан са позитивном перцепцијом идентитета, задовољством сопственом етничком групом, културним праксама и позитивним аспектима благостања.

Четврта хипотеза односила се на модерирајућу улогу социодемографских фактора, као што су старост, ниво образовања, економски статус и политичка оријентација, у односу између етничког идентитета и субјективног благостања. Налази су показали да ови фактори имају значај у разумевању добијених разлика. Посебно су издвојени ефекти образовања на позитивни афект, економског статуса на негативни афект и задовољство животом, као и политичке оријентације на задовољство животом. Ови резултати показују да бошњачка заједница не може бити третирана као унутрашње хомогена група, већ да се идентитетски и психолошки исходи мењају у зависности од положаја и искустава појединаца.

Пета хипотеза полазила је од очекивања да ће испитаници који живе у срединама са бошњачком већином имати више субјективно благостање у односу на испитанике који живе у срединама у којима су Бошњаци мањина. Резултати су потврдили значај локалног социјалног контекста. Испитаници из средина у којима су Бошњаци бројчана већина имали су виши позитивни афект, док су испитаници из мањинских средина исказивали виши негативни афект. Тај налаз је теоријски усклађен са поставкама Теорије социјалног идентитета, јер већинско локално окружење може да обезбеди више симболичког признања, свакодневне културне сигурности и социјалну подршку.

У целини, може се закључити да су постављене хипотезе добиле емпиријску подршку. При томе је важно нагласити да резултате треба тумачити у оквиру примењеног истраживачког дизајна, који омогућава снажне увиде у обрасце повезаности и предикције, али не и једноставно извођење узрочно-последичних закључака изван статистичких модела који су коришћени у раду.

Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација је организована као монографски рад са јасном теоријском, методолошком и емпиријском структуром. У уводном делу кандидат разматра феномен идентитета, његов развој и значај у друштвеним наукама. Посебна пажња посвећена је Ериксоновом и Маршином моделу развоја идентитета, након чега се прелази на Теорију социјалног идентитета као кључни оквир за разумевање односа између појединца и групе.

У наставку теоријског дела обрађује се етнички идентитет: његове дефиниције, функције, димензије и развој. Кандидат показује да етнички идентитет није само формална категорија припадности, већ субјективни, емоционално и вредносно значајан аспект селф-концепта. Након тога приказују се модели субјективног благостања, посебно Динеров трипартитни модел, и разматрају механизми преко којих етнички идентитет може бити повезан са задовољством животом, позитивним и негативним афектом. Теоријски део се завршава прегледом емпиријских налаза и разматрањем социокултурног и историјског контекста Бошњака у Србији, као и дефинисањем истраживачког јаза.

Методолошки део садржи дефинисање предмета, циљева, задатака и хипотеза, као и прецизан приказ варијабли, инструмената, узорка и поступка истраживања. Узорком је обухваћено 303 испитаника који се етнички идентификују као Бошњаци и имају 18 или више година. Подаци су прикупљени путем онлајн упитника, уз претходно информисање испитаника о добровољности учешћа, анонимности и научној сврси истраживања. Истраживање је реализовано уз одобрење Етичког одбора Филозофског факултета Универзитета у Београду.

У раду су коришћени релевантни инструменти за мерење више аспеката етничког идентитета, перципиране етничке дискриминације, колективног самопоштовања, задовољства животом, позитивног и негативног афекта и субјективне среће. Поред стандардизованих скала, кандидат је конструисао и скале за испитивање посвећености бошњачкој традицији и емоционалне повезаности са етничком групом. За примењене инструменте спроведене су психометријске провере, укључујући анализу главних компоненти, проверу факторске структуре и поузданости.

Емпиријски део рада обухвата дескриптивну анализу варијабли, анализу повезаности социодемографских варијабли и варијабли истраживања, тестирање групних разлика и статистичке моделе предвиђања позитивног афекта, негативног афекта и задовољства животом. Посебно је вредно то што квантитативни налази нису остављени само на нивоу корелационих и регресионих коефицијената, већ су допуњени анализом слободних одговора испитаника о личним искуствима дискриминације. Тај квалитативни материјал омогућио је богатије тумачење налаза и повезивање статистичких резултата са конкретним животним ситуацијама припадника бошњачке заједнице.

Дискусија повезује добијене резултате са полазним теоријским претпоставкама и ранијим истраживањима. У посебном одељку размотрена су ограничења истраживања, међу којима су начин узорковања путем онлајн упитника, релативно млађа и образованија структура узорка, изражено урбани карактер узорка и ослањање на самопроцене. Закључак синтетише кључне резултате и указује на то да дисертација представља полазиште за даља истраживања односа етничког идентитета, дискриминације и благостања у мањинским заједницама.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација је остварила више значајних резултата. На дескриптивном плану показано је да испитаници у просеку изражавају релативно високо задовољство сопственом етничком групом, позитивну перцепцију етничког идентитета, високу емоционалну повезаност са бошњачком етничком групом и релативно изражено учешће у културним праксама. Истовремено, просечни скор перципиране дискриминације није висок, али је управо његова варијабилност важна за разумевање разлика у негативном афекту и задовољству животом. Узорак је омогућио и поређење испитаника из средина у којима су Бошњаци локална већина и оних из средина у којима су бројчана мањина.

Корелационе анализе показале су очекиване и теоријски смислене односе међу варијаблама. Задовољство етничком групом високо је повезано са позитивном перцепцијом етничког идентитета, културним праксама и емоционалним доживљајем етничког идентитета. Позитивна перцепција етничког идентитета повезана је са позитивним афектом и задовољством животом, док је негативна перцепција етничког идентитета повезана са већом перцепцијом дискриминације, вишим негативним афектом и нижим задовољством животом. Ови налази убедљиво показују да није довољно мерити само снагу етничке идентификације, већ је нужно разликовати њене позитивне, негативне, афективне и бихејвиоралне аспекте.

Један од најважнијих резултата јесте показивање да етнички идентитет у мањинском контексту може имати двоструку психолошку функцију. Када је повезан са позитивним искуствима, културним праксама, емоционалном припадношћу и позитивним вредновањем сопствене групе, он делује као психолошки ресурс. Међутим, када је праћен искуствима дискриминације, маргинализације, социјалне изолације или симболичког непризнавања, исти идентитетски простор може постати извор оптерећења и негативног афективног искуства. Ово је важан теоријски допринос јер превазилази поједностављено схватање етничког идентитета као једнозначно позитивног или негативног фактора.

У статистичким моделима предвиђања позитивног афекта, негативног афекта и задовољства животом добијени су налази који додатно прецизирају механизме ових односа. Модел предвиђања позитивног афекта објашњава 21,7% варијабилитета овог исхода и показује значај позитивне и негативне перцепције етничког идентитета, културних пракси, емоционалне повезаности и локалног већинско-мањинског контекста. Модел предвиђања негативног афекта објашњава 19,1% варијабилитета и издваја значај доживљене дискриминације, пола, старости и економског статуса. Модел предвиђања задовољства животом објашњава 16,3% варијабилитета и показује улогу позитивне перцепције етничког идентитета, економског статуса и политичке оријентације. Иако ови модели не треба да се тумаче као коначни узрочни докази, они пружају важне увиде у структуру повезаности испитиваних конструката.

Посебан емпиријски допринос рада јесте анализа локалног контекста. Увођење разлике између средина у којима су Бошњаци бројчана већина и средина у којима су бројчана мањина омогућило је да се унутар једне мањинске групе уоче важне социопсихолошке разлике. Налази показују да припадност мањинској групи није

психолошки исто искуство у Новом Пазару, Тугину или Сјеници, где је бошњачка заједница локално већинска, и у већим или етнички другачије структурисаним срединама у којима су Бошњаци мањина. Овим дисертација доприноси прецизнијем разумевању мањинског статуса као контекстуално варијабилног, а не само формално-правног појма.

Методолошки допринос дисертације огледа се у комбиновању стандардизованих мера са посебно конструисаним скалама које су прилагођене културном и истраживачком контексту Бошњака у Србији. Психометријске провере показале су добру адекватност и поузданост већег броја примењених мера, укључујући скале културних пракси и емоционалне повезаности са етничком групом. Ово може бити корисна основа за будућа истраживања етничког идентитета, културних пракси и субјективног благостања у Србији и региону.

Квалитативни део, заснован на слободним одговорима 27 испитаника о искуствима дискриминације, представља важну допуну квантитативним анализама. У њему се појављују различити типови искустава: од потпуног одсуства дискриминације и позитивног вредновања порекла, преко суптилне социјалне изолације и притиска да се прикрије порекло, до примера језичког омаловажавања, институционалног непризнавања и отворених претњи. Ови одговори показују да субјективно благостање није изолован унутрашњи доживљај, већ резултат интеракције личних ресурса, групног идентитета и ширег друштвено-политичког контекста.

Научни допринос дисертације може се сажети у неколико тачака. Прво, рад попуњава јасно уочљив истраживачки јаз у домаћој социјалној психологији, јер емпиријски испитује однос етничког идентитета и субјективног благостања код Бошњака у Србији. Друго, он показује да етнички идентитет треба посматрати као вишедимензионалан, контекстуално условљен и психолошки амбивалентан конструкт. Треће, дисертација повезује индивидуалне психолошке процесе са социјалним контекстом мањинског положаја, што је важно за развој социјално-психолошких истраживања у мултиетничким друштвима. Четврто, резултати могу имати практичну примену у образовним, интеркултурним, антидискриминационим и јавнополитичким програмима који имају за циљ унапређење благостања мањинских заједница.

Закључак

На основу прегледа докторске дисертације „Веза етничког идентитета и субјективног благостања код Бошњака у Србији”, Комисија констатује да је кандидат Ацлан Куртановић обрадио релевантну, теоријски утемељену и друштвено значајну тему из области социјалне психологије. Дисертација је написана јасно, у складу са структуром научног рада, са прегледом релевантне литературе, прецизно постављеним истраживачким питањима, адекватно описаним методолошким поступком и детаљно приказаним резултатима.

Комисија оцењује да је дисертација урађена у свему према одобреној пријави, да представља оригинално и самостално научно дело и да остварује допринос у области

социјалне психологије, посебно у проучавању етничког идентитета, мањинског положаја и субјективног благостања. Кандидат је показао способност за самостално научно истраживање, коришћење релевантне теоријске литературе, примену емпиријских метода и интерпретацију добијених налаза у ширем социјално-психолошком контексту.

Имајући у виду наведено, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да прихвати позитивну оцену докторске дисертације кандидата Адлана Куртановића под називом *„Веза етничког идентитета и субјективног благостања код Бошњака у Србији”* и одобри њену јавну одбрану.

Београд, 16. VII 2026.

Комисија:

др Ана Пешикан, редовни професор
Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за психологију

др Никола Петровић, доцент
Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за психологију

др Јасна Милошевић Ђорђевић, редовни професор
Универзитет Сингидунум – Факултет за медије и комуникације